

Tampereen Hämeenkatu 70 vuotta sitten

Hämeenkatu, Tampereen elämän ja toimintojen pääväylä ja keskus esiintyy kartalla ensimmäisen kerran Kustaa III:n v. 1779 hyväksymässä kartassa, asema-kaavassa. Katua kutsuttiin sijaintinsa mukaan Raatihuoneen poikkikaduksi, ennen kuin se 1807 virallisesti nimitettiin Hämeenkaduksi.

Ruotsin vallan aikana kaupunki kehittyi verkkaan, yhtään rakennusta ei ole siltä ajalta säilynyt.

Arkkitehti C. L. Engelin vuonna 1830 laatimassa asemakaavassa pyrittiin asuminen varatun alueen lisäämiseen ja erikoisesti sen paloturvallisuuteen. Lännen puolella olivat laidun- ja peltomaat sekä kirkkotarha, hautausmaa. Itärajana oli v. 1848 kahdeksan metriä leveä silta, joka oli puusta tehty. Yliarkkitehti Albert Edelfelt laati uuden kaavan 1868. Vaikuttavana tekijänä oli suuri tulipalo 1865. Hämeenkatu oli muutettava leveäksi paloesteenä toimivaksi puistokaduksi. Jalkakäytäviksi varattaisiin 9,5 m:n levyiset kaistat.

Tampere sai rautatieyhteyden 1876. Kyttälän alue liitettiin kaupunkiin 1877. Kaupunginarkkitehti L. Calonius laati suunnitelman uudelle alueelle. Pääkaduksi asemalle avattiin sillalle johtava suora 30 metriä leveä Hämeenkadun jatke.

Kaupungin kasvat alkoi merkittävästi kohentua. Kadun länsipäähän rakennettiin 1881 uusi kirkko, Aleksanterin kirkko. Uusi 12 m leveä terässilta kosken yli valmistui 1884.

Suotuisa taloudellinen kehitys, kaupungin vesi- ja viemäriverkoston rakentaminen samoin kuin maamme ensimmäisen sähkövalon syttyminen Tampereella tekivät mahdolliseksi keskustan

muuttumisen kerrostalovaltaiseksi kivitallokaupungiksi.

Hämeenkadun epävirallisena alkupäänä voidaan pitää rautatien asemarakennuksen edustaa. Se oli ajalleen tyypillinen puinen rakennus, jollaisia useimmat asemarakennukset olivat. Muutamat ovat säilyneet tähän päivään asti.

Hämeenkatu I. Tehtailija ja ravinto-oloitsija N. Bauer avasi hotelli Vasan 1883, jossa oli erittäin suosittu kahvila. Rakennus oli kaksikerroksinen, koristeellinen. Katolla oli useita koristepylväitä, ikkunat olivat erimuotoisia, puupitsikoristeita oli runsaasti. Tehtailija N. Bauer myi hotellinsa NMKY:lle ja NNKY:lle 1907. Arkkitehti F. L. Caloniuksen piirtämä kaunis rakennus purettiin, ja uusi hotelli valmistui 1936.

Hämeenkatu 3 oli yksikerroksinen puurakennus. Siinä olivat mm. rohdoskauppa, laukkuliike ja kulmauksessa oli polkupyöriä myyvä liike. Poikkikadun nimi oli Viinikankatu.

Kadun toisella puolella oli kaksikerroksinen rapattu talo, jossa olivat Maantuote ja Mylly -nimisen liikkeen tilat. Samassa rakennuksessa oli suosittu G. E. Lidmanin kahvila. Sunnuntaisin siellä oli tilaisuus kuunnella trion esittämää musiikkia. Kahvilassa oli myös sen ajan suuri ihme, radio. Syyskuun 7. päivänä 1929 oli Suomi-Ruotsi-ottelu, jota selosti Martti Jukola. Sali oli täynnä miehiä, kun äkkiä ovi avattiin ja kuului huuto: "Kuru on hukkunut." Monet lähtivät heti pois. Hetken kuluttua selostaja kertoo murheellisen tiedon kuuntelijoille.

Viereisellä tontilla sijaitsi Suomen Maanviljelijäin kauppa O.Y:n avara myymälä. Talo oli puinen ja kaksikerroks-

sinen. Näyteikkunat olivat isot, jopa auto-kin näkyi ulos.

Aleksanterinkadun länsipuolella oli samantyylinen rakennus, jossa oli C. G. Östensonin lasi- ja porsliinitavarain liike. Vakuutusyhtiö Pohjola-Kullervo-Salamayhtiöiden konttorilla olivat tilat tässä G. W. Ososen omistamassa talossa. Naapuritalon omisti kauppias Holtt, jossa oli Suomen Polkupyörätehtaan myymälä.

Hämeenkatu 13 A oli postitalon osoite. Se oli ensimmäinen merkittävä valtion Tampereelle rakennuttama talo. Piirustukset oli laatinut arkkitehti Selim Savonius ja rakennus edustaa 1920-luvun arkkitehtuuria, joka oli tunnusomaista tuon ajan virastorakennuksille. Talo vihittiin 1927. Talossa sijaitsivat posti, lennätin ja valtion puhelin sekä pihassa postiauto-asema.

Naapurissa oli apteekkari Scheelen kaunis puupitsikoristeinen puinen apteekkitalo. Tontti oli alueen ensimmäisiä varauksia tällä alueella.

Hämeenkatu 2, Rautatieläisten talo on yksi vanhimmista tällä alueella olevista taloista. Nimensä mukaan se rakennettiin rautatien virkailijoiden asuintaloksi. Arkkitehtina oli Bruno Granholm. Rakennus tehtiin aluksi kaksikerroksiseksi, mutta korotettiin sittemmin yhden kerroksen verran. Kun 1936 avattiin tunneli rautatien alitse, oli katu madallettava, ja näin saatiin kerros lisää. Tiloista tehtiin myymälöitä. Kulmassa oli Rautatieläisten kauppa O.Y. aikansa sekatarvakauppa. Muutoksista huolimatta rakennus edustaa uusrenessanssityyliä.

Naapurina oli yksikerroksinen puutalo, jossa oli Turun Kaakelitehdas O.Y:n konttori, näyttely ja johtajan asunto. Tontin kulmassa oli kaksikerroksinen rapattu kivitalo, jossa oli Outinen & Lehmusvirran urheiluvälineiden liike. Yläkerroksessa oli kokoontumistiloja biljardin ja shakin harrastajille.

Kadun toisella puolella oli puutalo, jossa oli eri alojen liikehuoneita. Aleksanterinkadun kulmatontilla on Naparstockin talo. Maamme vanhimman lakki-

ja turkisanalan yrityksen perusti J. Morits Naparstock 1883 Vanhan kirkon läheisyyteen. Vuosina 1919–1920 rakennutti kauppias oman toimitalon, joka tehtiin arkkitehti B. Strömmerin piirustusten mukaan. Talossa sijaitsi tehtaan myymälä, toisessa kerroksessa omistajan asunto ja hotelliravintola Seurahuone.

Hämeenkatu 10. Paikalla sijaitsi yksi aikansa komeimpia taloja, ns. Hällströmin palatsi, joka tuhoutui 1918. Osuusliike Voima rakensi paikalle yksikerroksisen puutalon, jossa olivat osuusliikkeiden eri alojen kaupat ja kahvila. Keskellä tonttia sijaitsi elokuvateatteri Imatra, joka tuhoutui tulipalossa 23.10. 1927. Tulipalossa sai surmansa 21 henkilöä. Tapahtuma vaikutti siihen, että ryhdyttiin kiinnittämään huomiota teattereiden turvallisuusasioihin.

Kauppias K. P. Ruuskanen perusti Kauppakadun varrelle vaatimattoman siirtomaa- ja sekatarvakaupan 1880. Liike menestyi hyvin, ja toiminta siirrettiin Kauppatorin varrelle. Kauppias kävi Venetsiassa ja ihastui siellä palatseihin. Tuomansa kuvat hän antoi arkkitehti Lambert Petterssonille, jonka tuli suunnitella julkisivultaan samantyyppinen rakennus Hämeenkadun varrelle. Kauppias oli ostanut tontin 1880 uudelta alueelta. Valmistumisessa oli kolme vaihetta. Niinpä sananparreksi tulikin "Seisoo lujana kuin Ruuskasen palatsi".

Tammerkosken itäiset rantamaat rakennettiin puistoiksi kaksine ajalle tyyppillisine kioskeineen.

Tammerkosken yli on vienyt ainakin seitsemän siltaa, varhainen tieto sillasta on vuodelta 1556. Suuret tulvat ja voimakas virtaus rappeuttivat siltoja. Monet ikääntyneet tamperelaiset muistavat vielä rautatiesillan, joka valmistui 1884, ja mainittiin myös terässillaksi.

Uutta siltaa alettiin suunnitella 1920-luvulla. Suunnittelija oli dipl. ins. E. R. Eriksson. Valtuustossa kiisteltiin sillan leveydestä; leveämpi ehdotus voitti, pituus on 54 m ja leveys 28,5 m. Runko tehtiin teräsbetonista ja julkisivut ver-

hoitiin kauttaaltaan Kalvolan punertavalla graniitilla.

Kauppaneuvos R. Haarla lahjoitti sillan päihin taiteilija Wäinö Aaltosen veistämät pirkkalaisaiheiset kuvapatsaat. Neito on Suomen neito ja miehet Eränkävijä, Veronkantaja ja Kauppias.

Silta valmistui syyskuksi 1929, ja viikimisjuhlallisuudet liittyivät Tampereen 150-vuotisjuhliin. Kaikki juhlallisuudet peruutettiin, koska kaupunkilaisia kohtasi suuri suru, kun Kuru-laiva hukkui ja 169 ihmistä kuoli.

Sillan pielessä etelä-länsisuunnassa oli tukeva, harmaaksi rapattu aita, jonka takana oli Sumeliuksen valkea kolmikerroksinen asuintalo, joka sittemmin purettiin. Kauppatorin puolella on Sumeliuksen torin jugendilaisiin rakennuksiin kuuluva talo. Se valmistui 1901. Erikoisen kauniit ovat päätykupolit ja ylimmän kerroksen ikkunoiden yläpuoliset koristeet. Piirustukset laativat arkkitehdit Grahm, Hedman ja Vasastjerna. Kestäväksi muistoksi on talon lounaispäätyyn hakattu omistajasuvun nimi.

Kauppatorilla oli Hämeenkadun molemmilla puolilla pirssit eli vuokra-autovaraamot. Samoin seisoivat torilla läheisen maaseudun linja-autot.

Hämeenkatu 17 on nimeltään Commerce eri tavoin lausuttuna. Talon suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti-toimisto, jossa työskentelivät Andersin, Jung ja Bomanson. Rakennus valmistui 1899 edustaen eurooppalaista kerrostalojugendia. Commercen koristeet on tehty yksinkertaisella tavalla. Tiilet on aseteltu eri asentoihin. Ne muodostavat koristeet, joilla erotetaan kerrokset toisistaan ja ikkunoiden muoto saadaan hyvin esiin. Kulmauksessa oleva torni on erittäin kaunis.

Katutason alapuolelle johti valokäytävä, jossa oli erilaisia liikkeitä ja kahvila-ruokala. Apteekki, rohdoskauppa ja Koison vaatetusliike olivat pitkäaikaisia vuokralaisia.

Torikauppa kukoisti Tampereella, mutta siitä haluttiin päästä eroon. Eri-

laisten tonttivaihtojen jälkeen päädyttiin ostamaan Hämeenkatu 19 ja Hallituskatu 10 välinen alue. Kauppahallin lisäksi tontin Hämeenkadun puolelle rakennettaisiin virastotalo.

Arkkitehtikilpailuun osallistui 11 maamme tunnettua arkkitehtiä, mutta valituksi tuli tuntematon G. H. Åberg. Rakennustyö ei sujunut odotetusti, sillä tarvittavat kattorakenteet eivät olleet mahdollista valmistaa kotimaassa, vaan ne oli tilattava Saksasta, sillä teräsrakenteiden jänneleveys oli niin suuri. Kauppahalli valmistui 1901 ja oli aikanaan upea nähtävyys, myymälöitä oli 172.

Virastorakennus oli nelikerroksinen. Ylimmässä kerroksessa asuivat kaupungin korkeimmat virkamiehet, virastot saivat hyvät tilat ja alakerroksessa oli kauppoja.

Hämeenkatu 21 oli kivitalo, joka oli saanut kansan suussa nimen Pulla-Helinin talo. Piirustukset laati rakennusmestari V. Heikkilä. Talo valmistui kahdessa vaiheessa. Katujen kulmaus oli jugendia ja ensiksi valmistunut on tyyliältään uusrenessanssia. Valmiina talo oli 1902. Alakerroksessa oli liikehuoneita, ylemmissä oli konttoreita ja asuntoja.

Arkkitehti G. Schreck, insinööri L. E. Kjälman ja konttoristi Fr. Tukiainen perustivat 1888 OY Tampereen Rakennuskonttori ja Kalustekauppa -nimisen liikkeen. Yhdeksää vuotta myöhemmin tuli Anton Hahl Schreckin tilalle. Nimensäkin tapahtui muutos, siitä jäi pois Kalustokonttori.

Liiketaloa alettiin suunnitella 1910, ja sitä varten ostettiin tontti Hämeen- ja Kuninkaankadun kulmasta. Suunnittelijana oli arkkitehti Schreck. Insinööri Johan Roiha suunnitteli rakennelmat, alakerran ikkunat ja tilojen muunneltavuuden. Rakennus oli ensimmäisiä teräsbetonirunkoisia taloja. Julkisivu muurattiin kansallisromanttiseen tapaan suomalaisesta graniitista. Talo tunnetaan vieläkin Otran nimellä, joka on lyhennys lähes alkuperäisestä nimestä.

Viereisellä tontilla oli palomuurina kapea kivinen rakennus. Siinä sijaitsi Hämeen Työväen Säästöpankki. Kivitalojen välissä oli yksikerroksinen puutalo, jossa oli erilaisia liikkeitä: Sokeainyhdistyksen myymälä, naisten käsityötarvikkeiden kauppa ja miesten hattuliike Borsalino.

Talojen nimet saattavat säilyä puhekielessä lähes 100 vuotta. Läntisenkadun kulmatalo on edelleen Kymmenenmiehen talo, koska perustajia oli kymmenen. Arkkitehti Birger Federleyn piirtämä kivitalo valmistui 1907. Tässäkin talossa käytettiin teräsbetonirakenteita. Rakennustyyliin on havaittavissa siirtymistä kansallisromanttisista aiheista rationaaliseen suuntaan. Vanhin liike on 1910 perustettu Tampereen Kirjakauppa Oy.

Läntisenkadun toisella puolella oleva talo valmistui 1928 ja oli tyyliältään klassistinen. Piirustukset laati arkkitehti Runar Finnilä. Helsingin Osake-Pankki toimi kulmauksessa kauan.

Hämeenkadun viimeisen tontin omisti liike- ja teollisuusmies Isak Julin, joka rakennutti paikalle elokuvateatterin, Petitin, jonka oli vanhasta tehtaasta muotoillut rakennusmestari Heikki Tiitola 1911. Teatteri edusti jugendtyylistä teatteria. Teatteria tarjottiin kaupungille 1917, mutta kaupunki ei ostanut.

Viimeinen tontti ennen Esplanadia oli tehtailija K. Hjorthin omistama puutalo kauniine pihoineen. Se ulottui Hallituskadulle asti.

Hämeenkadun numerointi jatkui kirkkopuiston alueella siellä sijaitseviin kouluihin asti.

Vanhan rautatiesillan pielessä oli kauan tyhjä tontti. Aikaisemmin siinä oli ollut kaupunginlääkärin talo. Tampereen teatteri perustettiin 1904, ja näyttelystä katseltiin eri puolilla kaupunkia olevissa tiloissa, kunnes saatiin tontti kosken rantamalta. Suunnittelu annettiin arkkitehti Kauno S. Kalliolle, valvojana oli arkkitehti Toivo Paatola. Talo valmistui 1912. Pääarkkitehti suunnitteli sisustukset, ja kalusto somistettiin intarsia- ja veistoskoristein. Itäpuolelle suunniteltiin

ravintolatilat. Talon eteläosaa korotettiin 1931.

Kauppatorin länsilaidassa on kaupungimme ylpeys, Raatihuone, jota on myös kaupungintaloksi sanottu. Arkkitehtikilpailun voittajaksi tuli arkkitehti G. Schreck. Talo rakennettiin puupaalujen ja hirsikehikon varaan. Muuraustyön teki rakennusmestari K. Lindgren, ja tiilet toimitti Hatanpään kartanon omistaja Nils Idman.

Sisätilojen maalaustöihin ryhdyttiin 1889, erikoisen kauniit ovat portaiden seinien ja yläkerran koristemaalaukset. Tukholmassa koristemaalausta opiskellut Salomo Wuorio, helsinkiläinen taiteilija suoritti työn ansiokkaasti.

Vihkiäisjuhlat olivat komeat, ja koska sähkövaloja ei ollut vielä, oli koko rakennus valaistu kynttilöin.

Hämeenkadun puolella olivat VPK:n kalustovajat, joista tehtiin liikehuoneita ja poliisilaitoksen tiloja.

Valokuvaaja N. Rasmussen oli perustanut valokuvausliikkeen 1886. Taloa omisti kauppias Blom, joka oli jo 1800-luvun lopulla Tampereen rikkaimpia ja vaikutusvaltaisimpia kauppiaita. Tässä talossa on säilynyt Rasmussenin nimi vielä tähän päivään asti. Kulmauksessa oli eräs kaupungimme kauneimmista kivitaloista, joka myös oli kauppias Blomin omistama.

Hämeenkatu 22 rakennettiin arkkitehti B. Federleyn piirustusten mukaan, ja se valmistui kolmessa vaiheessa. Toisessa vaiheessa valmistui Hämeenkadun puoli. V. 1906 tapahtunut tulipalo viivytti rakennuksen valmistumista, tiloja käytettiin postikonttorina ja myöhemmin pankkina. Kulmauksessa oli W:n Sundvallin hattu- ja turkisliike.

Hämeenkatu 24. Tällä paikalla oli elokuvateatteri Scala arkkitehti Federleyn v. 1911 piirtämässä yksikerroksisessa rapatussa talossa, jonka seinustoilla oli värikkäät elokuvamainokset ajan tavan mukaan.

Tampereen Telefooni Oy tilasi piirustukset arkkitehti B. Federleyltä tontille

Hämeenkatu 26 keskusasemaa ja liike- ja asuintaloa varten. Talo oli teräsbetonirunkoinen, ja aikanaan kaupungin ajanmukaisimpia rakennuksia. Oli keskuslämmitys, hissit ja kylpyhuoneet kaikissa asunnoissa. Talo oli valmiina 1914. Paikalla sijainnut kaksikerroksinen kylpylä-rakennus jäi talon sisään. Puhelinlaitos sijaitsi Hämeenkadun puolella.

Ensimmäinen yleisradioasema alkoi täältä lähetyksensä Villensauna-nimisessä kahvilassa. SOK osti talon 1919 ja Osuusliike Tuotanto 1936.

Kauppias Kusto Ojanen rakennutti liike- ja asuintalon Lätisenkadun kul-

maukseen. Hän oli perustanut vähittäiskaupan 1885, mutta muutti Helsinkiin 1920.

Hämeenkatu 30 varalle oli aikoinaan tehty monia suunnitelmia, mutta vasta 1920-luvun loppuvuosina sai arkkitehti B. Strömmer tehtäväkseen kutsuntakilpailussa laatia piirustukset tontille rakennettavaa liike- ja asuintaloa varten. Talo valmistui 1929 ja oli Tampereen suurimpia taloja. Siinä oli aikansa tyylikkään elokuvateatteri Tuulensuu, koska paikka oli kuuluisa erittäin tuulisena.